

Yazar Bilgileri Author(s)

**Prof. Dr.
Recep DEMİR**
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Tefsir

recepdemir55@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7582-3437

Künye Bilgisi

*Muş Alparslan Üniversitesi Kur'ân Meâlleri:
Sorunlar, Çözüm Önerileri Uluslararası
Tartışmalı İlmî Toplantı.*

Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi.

Muş: 13-15 Ekim 2023.

Anahtar Kelimeler / Keywords

Kur'ân / Qur'an
Meâl / Translation
Sorun / Problem
Çözüm / Solution

Sempozyum İncelemesi/ Symposium Review

Makale Tarihleri / History of Article

Geliş Tarihi / Received

22/12/2024

Kabul Tarihi / Accepted

28/12/2024

Atıf / Citation

Demir, Recep. "Muş Alparslan Üniversitesi Kur'ân Meâlleri: Sorunlar, Çözüm Önerileri Uluslararası Tartışmalı İlmî Toplantı". *Kitabiyat İlahiyat Araştırmaları İnceleme-Eleştiri Dergisi* 2/2 (Aralık 2024), 298-338.

Çalışmamızın hemen başında belirtmemiz gerekir ki sempozyuma dair bu tanıtım yazısı tebliğlerin sunumu esnasında tuttuğumuz notlar ile üç cilt halinde yayımlanmış sempozyum kitabından yararlanarak vücut bulmuştur.¹

Muş Alparslan Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesinin ev sahipliğinde, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV) ve Muş Belediyesi'nin destekleriyle 13-15 Ekim 2023 tarihlerinde "Kur'ân Meâlleri: Sorunlar, Çözüm Önerileri" adıyla bir uluslararası sempozyum gerçekleştirildi. Bu sempozyumda 90 akademisyenin katılımıyla 28 oturumda 65 tebliğ sunuldu.

Bu tanıtım yazısında sunulan tebliğler çok kısa bir şekilde betimlenecek bunların kimisi birkaç cümle halinde değerlendirmeye tabi tutulacak kimisi de sadece tanıtılacaktır. Bazen bu tebliğlere dair kısa da olsa eleştiri, tasvip ve takdir türü ifadeler de kullanılacaktır. Takdir edilmelidir ki sayı ve hacim olarak bu kadar çok olan tebliğin çeşitli yönleriyle ve farklı açılardan derinlemesine değerlendirilmesi bir tanıtım yazısında imkansızdır.

Selamlama ve açılış konuşmalarıyla başlayan sempozyumda evvela Muş Alparslan Üniversitesi eski Rektörü Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat, "Kur'ân'ı Doğru Anlama Bağlamında Meâlcî Söylemin Açmazları" başlıklı bir konferans vermiştir. Polat, konuşmasında Kur'ân'ı anlayarak okumanın önemine dikkat çekerek bunun disiplinli bir eğitim süreci gerektirdiğini, anlamadan okumanın da tasvip edilmediğini ifade etti. Kur'ân'ı anlayarak okumanın yanında onun hıfzı, edası, nakli, yazımı, tezyininin de saygın bir faaliyet olduğunu bunları değersiz görmenin doğru olmadığını kaydetti. Sünneti, Kur'ân'ın alternatifi gibi gösterme anlayışını son iki asırda

¹ *Kur'ân Meâlleri Sorunlar, Çözüm Önerileri Uluslararası İlmî Toplantı* (İstanbul: Kitap Dünyası, 2023).

ortaya çıkmakla ve Meâlcî hareketi sünnete dair algıda ciddi tahribatlara yol açmak, metodolojik sorunları yanında akademik olarak yetersizlik ve çağın gerisinde kalmakla eleştirdi. Polat'ın meâl sempozyumunda meâlciliğin açmazlarını ortaya koyup bunları eleştiri konusu yapması son derece dikkat çekiciydi.

1. Meâl Yazımı ve Yeni Yaklaşımlar

“Meâl Yazımı ve Yeni Yaklaşımlar” başlıklı oturumda üç bildiri sunulmuştur. Bunlardan birincisi İmran Çelik'e ait “Ramazan Demir'in Kur'ân'ın Anlamını Yeniden Yazma Girişimi Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme” adlı tebliğdir. İmran Çelik, Ramazan Demir'in meâlini, ayetlerde klasik ulema tarafından verilen manayı değiştirmesi, ayetlerin sıralanışının sadece seci kaygısı ile yapıldığını ifade etmesi, bazı ayetlerin kastı farklı iken düşüncelerine uygun olacak şekilde seçici örneklem kullanması, parçacı yaklaşımı ve okunmakta olan Mushaf ile harekeden arınmış Mushaflar arasında ilavelerin/eksikliklerin olduğuna dair iddiaları ile çok farklı bir anlama yaklaşımında bulunması yönleriyle eleştirmektedir. Tebliğden de anlaşıldığına göre “Tek Kaynak Kur'ân” söyleminin iddialı savunucularından olan Ramazan Demir Kur'ân'cılarının genel anlayışına uygun bir şekilde hiç kimsenin asırlarca bilmediği hakikatleri (!) Kur'ân'dan çıkarmış ve keşfetmiş (!) birisi olarak tasvir edilmektedir. Ayrıca o, kıraatler, kıraatte yedi harf, İsrâiliyat, hurûf-ı mukattaa ve Kur'ân'daki tüm ayetlerin manasının yeniden yazılması teklifiyle son derece tartışmalı konuları gündeme getirmektedir.

Oturumun ikinci sunumu Mehmet Çelen'in “Meâl Yazma Liyakatı ve Yayınlanma Şartları” isimli tebliğiydi. Çelen, meâl yazacak kişide bulunması gereken şartlar üzerinde durarak bir meâl komisyonunun kurulmasını, komisyonun denetiminden geçen meâllerin sadece basılmasını ve bu durumun basın

özgürlüğüne de aykırı bir durum olmadığını belirtti. Üçüncü oturumun son tebliği “Kur’ân Tercümelerinde Yeni Yaklaşımlar: Alaaddin Al-Tarawneh ve Hibrit Metodu” ismiyle Gülnur Külünkoğlu’na aitti. Külünkoğlu tebliğinde İlahiyat alanını çeviribilim alanındaki tekniklerden yeterince istifade etmemekle eleştirdi. Bu konuda çeviribilim alanında Kur’ân çevirisinde sistematik ve kapsamlı bir çalışma olan Alaaddin Al-Tarawneh tarafından önerilen hibrit yaklaşıma dikkatleri çekti. Ona göre Al-Tarawneh, Kur’ân’ın tercümesinde kaynak metin, okuyucu veya yazar odaklı yaklaşımların ötesinde çok boyutlu bir yaklaşım önermektedir. Buna hibrit metot diyen tebliğci, bu metodun ayetin Arapçadaki en küçük birimlerine kadar analiz edilen boyuttan tefsir kaynaklarından yararlanarak bağlamın tespit edilmesine uzanan, sonra çevirinin hitap ettiği kitleden alınan geri dönüşlerle sağlaması yapılan pek çok ana ve ara aşamadan oluştuğunu belirtti. Külünkoğlu, Al-Tarawneh’in önerdiği metodun her bir aşamasının çeviri uygulamalarında yer aldığı kanaatindedir. Ancak söz konusu aşamaların bütünlük içinde uygulanması ve hitap ettiği kitlenin geri dönüşlerinin çeviri sürecine dahil edilmesi gerektiğini kaydederek hibrit metodun özgün yönlerine dikkat çekmiştir.

2. Kur’ân Dili ve Meâller

“Kur’ân Dili ve Meâller” başlığı altında “Bazı Kur’ân Kelimelerinin Türkçe Meâlinde Cahiliye Şiirinin İzlerine Dair Örnekler” alt başlığıyla Hüseyin Topal tarafından bir tebliğ sunulmuştur. Bu tebliğde, Kur’ân kelimelerine Türkçe meâllerde verilen anlamlar ile cahiliye şiirinde kökün kullanıldığı anlam alanlarının tespiti ve karşılaştırması yapıldı. Bu kapsamda Kur’ân’da nispeten az kullanılan kelimelerden altı kök incelenmiştir. *H-v-r* kökünden türeyen kelimelerin şiirdeki “çökme, kayma” anlamındaki kullanımları meâllerde de karşılık bulunduğu, bunlara ek olarak benzer bir içerikle meâllerde

“kırılğan” anlamı verildiği belirtildi. *R-h-v* kökünün şiirde tespit edilen “refah, bolluk ve bereket” içeren manalarının meâllerde kullanıldığı, köke ayrıca “hafiflik, yumuşaklık, kolaylık ve uysallık” içerikli manaların da verildiği tespiti yapılmıştır. Ele alınan beyitlerde *l-m-m* kökünün kullanıldığı “bir araya toplama” manasının meâllerde kültürel, toplumsal, ahlaki ve dini hiçbir değeri dikkate almadan ne varsa toplayıp tüketme şeklinde karşılık bulduğu ifade eder. *Ḳ-d-b* kökü şiirde “keskinlik ve kesmek” anlamlarında kullanılırken bu kökten türeyen *ḳadben* lafzı meâllerde “yonca, diğer yeşillikler ve hayvan yiyecekleri” olarak yer aldığı belirtildi. *H-z-m* kökü ise “mağlup olma” anlamında şiirde ve meâllerde benzeştiği ifade edildi. Yine *v-c-f* kökünün de “endişe etme, kaygılanma ile atların/develerin koşturulması” anlamlarında şiirde ve meâllerdeki anlamlarla kesiştiği tespitini yapar.

3. Bağlam ve Meâller

“Bağlam ve Meâller” başlığı altında iki tebliğ sunulmuştur. Bunlardan birincisi “Bağlam Bilgisi Eksikliğinin Meâllere Etkisi” ismiyle Esat Özcan’a ait tebliğdir. Özcan, tebliğinde bazı meâllerde bağlam bilgisine dikkat edilmediği, bunun için ayetlere tarihi bilgilerden, diğer ayetlerden kopuk bir şekilde ele alınarak ve literal bir okuma ile mana verildiğini belirtti. Bunun da ayetlerin, istenen her düşünceye alet edilmesi sonucunu doğurduğu tespitini yaptı. Çalışmada bağlama riayet etmemenin doğuracağı olumsuz sonuçlar, seçilen iki ayet üzerinden gösterilerek ilgili ayetlerin yanlış anlaşılmasına neden olan etkenler tespit edildi ve doğru anlamın tespiti konusunda bazı önerilere yer verildi.

İkinci tebliğ “Türkçe Meâllerde Metin Dışı Bağlamın Meâle Yansıtılmaması Problemi (Âl-i İmrân 130 ve A’râf 31. Ayet Özelinde)” ismiyle İsmail Kurt’a aittir. Türkçe meâllerle ilgili

olarak Kurt'a göre siyak-sibakından (metin içi bağlam) ve tarihi (metin dışı bağlam) bağlamından kopartılmış bir ayetin doğru anlaşılması, doğru tercüme edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle özellikle ayetlerin tarihi bağlamını yansıtmak için yapılan parantez içi yorumlardan ve dipnotlardaki açıklamalardan arındırılmış bir meâlin Kur'ân'ın mesajını insanlara doğru iletmesi imkân dâhilinde değildir. Bu sebeple meâllerde ayetlere anlam verilirken Kur'ân'ın ne söylediğinin yanı sıra ne söylemek istediğinin de (söylenen-kastedilen) meâle aksettirilmesi gerekmektedir. Bütün bunları ayetin salt Arapça anlamını veren bir meâlde göstermek mümkün olmadığı için bundan sonra yapılacak meâllerin "meâl-tefsir, açıklamalı-yorumlu meâl, dipnotlu meâl" tarzında yapılması elzem gözükmektedir. Ayrıca Türkçe meâl yazılırken Kur'ân'ın Arapça metnindeki şiirselliğin (*cezâlet*) ve kullandığı üslup özelliklerinin de -çok kolay olmamakla beraber- mümkün mertebe meâle yansıtılmasına dikkat edilmelidir. Bu bağlamda özellikle ayetin anlamını doğru aksettirmek için ayetlerdeki Arapça deyimlerin Türkçe deyimlerle ifade edilmesi bir zorunluluk arz etmektedir.

4. Mehmet Okuyan Meâli

"Mehmet Okuyan Meâli" ile ilgili üç tebliğ sunulmuştur. Bunlardan birincisi "Dilbilim Açısından Mehmet Okuyan'ın Meâl-Tefsiri" adıyla Recep Demir'e aittir. Demir, tebliğinde Okuyan'ın ayetler arası ilişkileri ortaya koymada, hedef dil olan Türkçe'yi akıcı ve anlaşılır bir şekilde kullanmada, meâlde salt entelektüel bir çaba gütmeme, yeri geldikçe insan hayatına dokunan öğüt ve uyarılarda bulunma yönleriyle başarılı bulunduğunu belirtir. Ancak Arapça gramer ve bunun Türkçeye aktarılmasında hatalar bulunması ve yer yer ayetlere öznel anlamlar verilmesi yönüyle de eleştirmiştir.

İkinci tebliğci olan Mustafa Kara, “Prof. Dr. Mehmet Okuyan ve Geniş Açıklamalı Kur’ân Meâl-Tefsir Adlı Eseri” isimli tebliğini sunmuştur. Kara tebliğinde Okuyan’ın biyografisi hakkında genişçe bilgi vermekte ayrıca ilmi kişiliği, yayımladığı eserler ve yetiştirdiği öğrenciler üzerinden Mehmet Okuyan’ın ülkemizin ilmi ve bilimsel birikimine doğrudan ve/veya dolaylı olarak katkı sağlayan, çalışkan, başarılı ve üretken bir bilim insanı ve bir müfessir olduğunu ifade etmektedir.

Üçüncü tebliğci Merve İpci ise “Mehmet Okuyan’ın Kur’ân Meâl-Tefsir Adlı Eserinde Kur’ân İlimlerinden Faydalanılması” başlıklı tebliğinde kıraat, sebab-i nüzûl, nesh, muhkem-müteşabih gibi ulûmu’l-Kur’ân konularından faydalandığını örneklerle aktarmıştır.

5. Farsça Meâller

“Farsça Meâller” başlıklı oturumda iki tebliğ sunulmuştur. Birincisi “Elimizdeki En Eski Farsça Kur’ân-ı Kerîm Çevirisi ve Çeviride İzlenen Metot” ismiyle Seyfullah Efe’ye aittir. Efe tebliğinde yazarı belli olmayan bu esere, onu ortaya çıkaran müze müdürü Ahmed Recâî Buhârâî tarafından “Polî Meyân-ı Şi’r-i Hecâî ve ‘Arûdî yi Fârisî” adı verildiğini, eserin Yunus sûresi altmış ikinci ayetten İbrahim sûresi yirmi dördüncü ayete kadar olan kısmının elimizde olduğunu, bu eserin çeviri teknikleri bakımından hem harfî hem de manevî tercüme metodunu mezcettiğini söyler. Eserde çok sade bir dil kullanımı olduğuna dikkat çeker. Bazı ayetlerde tercüme yapılırken yemin edatı, tahkik edatı gibi bazı kullanımların seci ve kafiye gereği olarak zikredilmediği, harfî tercüme kısmında birebir kelime karşılığını verecek şekilde bir sadelik göze çarptığı; manevî tefsir kısmında işin doğası gereği bazı

eklemelerin yapıldığı ve biraz da tahkiye üslubunun devreye girdiği ifade edilir.

İkinci tebliğci ise “Türk Edebiyatında Manzum Kur’ân ve Sûre Meâlleri” başlığıyla Rıdvan Çetin’e aittir. Çetin tebliğinde Lâtîfî, Livâyî, Şeyhü’l-İslâm Yahya Efendi, Seyyid Muhammed b. İbrahim b. Muhammed Âgâh, Trabzonlu Şakir Ahmed Paşa, Ahmed Dâ’î, Senâ’î ile Mehmet Akif Ersoy gibi şairlerin bazı sûre ve ayetlerin meâllerini; XIX. yüzyılda yaşayan İsmail Sadık Kemal Paşa ise Kur’ân-ı Kerîm’i baştan sonra manzum olarak meâlini yazdığını belirtir ve bunlara dair örnekler verir.

6. Çokanlamlılık ve Meâller

“Çokanlamlılık ve Meâller” oturumunda üç tebliğ sunulmuştur. Bunlardan birincisi “Meâl Eleştirilerinde Bir Yöntem Sorunu: Meâl Hatası Mı? Anlam Zenginliği Mi?” başlığıyla Ahmet Karadağ’a aittir. Karadağ tebliğinde Kur’ân’ın bazı ayetlerinin birden fazla mana barındırma veya farklı şekillerde anlaşılabilme özelliğine sahip olduğunu, ancak kimi meâl yazarları yalnızca tercih etmiş oldukları manayı hedef dile yansıttıklarını oysa birden fazla mananın mümkün olduğu ayetlerin çevirisinde, bu manalara açıklama bölümünde ya da dipnotta yer verilmesi gerektiğini belirtir. Bunun Kur’ân’daki anlam zenginliğinin kısmen de olsa hedef dile yansıtılması açısından önemli olduğuna dikkat çeker.

İkinci tebliğ ise Nurettin Çiftçi’nin “Çok Anamlı Kavramların Kur’ân Meâllerine Yansımaları: “Fitne” Örneği” isimli çalışmadır. Çiftçi, şu tespitlerde bulunur: Kur’ân’da onlarca yerde geçen ve bir o kadar farklı anlamda kullanılan kavramlardan biri “fitne” kavramıdır. Kavramın çeşitli sebeplerden dolayı muhtemel farklı anlamlara geldiği için Türkçe meâllerin birçoğunda bazen bu anlamlardan biri tercih edilirken bazen de hiç tercüme edilmeden “fitne” şeklinde

olduğu gibi bırakılmıştır. Meâl sahibinin muhtemel anlamlardan birini tercih ederken isabetsiz olanı tercih etmemek için kelimeyi tercüme etmeden olduğu gibi yazmasını mazur görmek gerektiği kanaatindeyiz. Ancak bu durumda okuyucu kavramın nerede hangi anlama geldiğini anlamamaktadır. Bu sebeple meâl sahibinin güçlü karinelerle isabetli anlamı tercih etmesinin, eşit ihtimalli durumlarda ise kelimeyi olduğu gibi yazıp parantez içinde veya dipnotta doğru olduğuna kanaat getirdiği anlamı yazmasının doğru olacağını belirtmemiz gerekir.

Üçüncü tebliğ “Arap Dili ile Kur’ân-ı Kerîm’in İfade Zenginliği ve Kur’ân Çevirisinin İmkânsızlığı” başlığıyla Hüseyin Zamur’a aittir. Zamur, Arapçada bulunan mecaz, hasr, kinaye, îham ve deyimlerin yanında Kur’ân’da var olan mübhep, müteşabih ve müşkil ifadeler Kur’ân’ın tam bir çevirisinin yapılabilmesini zorlaştırdığını hatta kimi zaman imkânsız hale getirdiğini ifade eder. Çok iyi bir çeviri için bu ifadelerin aynısının veya tam bir benzerinin çeviri yapılacak dilde de olmasını bir nevi zorunlu hale getirdiğini, halbuki Arap dilindeki bu anlatımların Arapçanın zenginliği ve Kur’ân i’cazının bir tezahürü olarak ortaya çıktığını söylemiştir. Tebliğde, Kur’ân çevirileri konusundaki hassasiyetin altı çizilirken, bu alandaki zorluklar detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Ancak, çözüm odaklı yaklaşımların eksikliği ve çevirilerin pratik önemine dair yeterli vurgu yapılmaması eleştiriye açık taraftır.

7. Nüzul Dönemi ve Meâller

“Nüzul Dönemi ve Meâller” başlığı altında iki tebliğ sunulmuştur. Bunlardan ilki “Nüzul Bilgilerinin Göz Ardı Edilmesinin Yol Açığı Meâl Problemleri -Âl-i İmrân Sûresinin 1-9. Ayetleri Örneği” adıyla Zeynel Abidin Aydın’a aittir. Aydın, sebab-i nüzul bilgileri dikkate alınmadan yapılan çevirilerin, söz

konusu ayetlerde anlatılan konudan ziyade genel anlamda bir manayı yansıttığı ve Kur'ân'ın vermek istediği mesajı tam olarak aksettiremediğini ileri sürmüştür. Dolayısıyla sebep-i nüzulüne dair nakledilmiş sahih bilgiler varsa muhakkak bunların göz önünde bulundurulması, şayet nüzul bilgisi yoksa bu durumda nüzul dönemi tarihsel verilerden istifade edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca Aydın, ülkemizdeki meâllerin çoğunu nüzul bilgilerinin dikkate alınmaması yönüyle eleştirir, bunun istisnasının son yıllarda kaleme alınan ve adında “yorum merkezli, açıklamalı/yorumlu ve tefsirli” türünden niteleme bulunan meâller olduğunu belirtir. Bu çerçevede yapılan meâller olarak karşımıza Mustafa Yıldırım, Abdülkadir Şener, Cemal Sofuoğlu, Mustafa Öztürk'ün çalışmalarının çıktığı kaydedilmektedir. Aydın'a göre sadece meâl çalışmasının bile yeterli olmayıp bunun “özlü meâl-tefsir” şeklinde yapılması gerekir. Buna örnek olarak Hasan Elik ile Muhammed Coşkun tarafından hazırlanan “Tevhit Mesajı Özlü Kur'ân Tefsiri” isimli çalışmayı anılmaya değer olarak görmektedir. Aydın'ın tebliğinde meâli, “usûl bilgisine sahip olanların” okumasının daha uygun olacağı şeklindeki yaklaşımında “usûl” ile neyin kastedildiği açık değildir.

İkinci tebliğ ise “Türkçe Meâllerde Sûre Başlarındaki Nüzûl Bilgileri Problemi (DİB ve TDV Meâlleri Örneği)” adıyla Muhammed Şerif Kahraman'a aittir. Kahraman, meâllerde yer alan sûre başlarındaki Mekkî-Medenî, iniş sırası, hangi dönemde indiği şeklindeki bilgilerin ihtilaftan ârî olmayan ve birbiriyle çelişen bilgiler olduğundan bunlara yer verilmemesi gerektiğini ayrıca bu bilgilerin meâllerden çıkarılması önerisinde bulunur. Ayet veya sûrelerin nüzul bilgileri onların anlamının doğru bir şekilde anlaşılmasına katkı yerine zarar verdiğini ifade eder. Bu konuya dair bilgilerde ihtilaf var diye bu yardımcı unsurlardan

uzak durulmasının ayetleri anlamada daha fazla istifhama yol açacaktır.

8. Müşkilü'l-Kur'ân ve Meâller

“Müşkilü'l-Kur'ân ve Meâller” başlıklı oturumda üç tebliğ sunuldu. Bunlardan birincisi “Ömer Nasuhi Bilmen’in Kur'ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri İsimli Eserinde Müşkil Ayetleri Te’lif ve Meâl Yöntemi -Âhiretle İlgili Ayetler Özelinde” isimli Fatih Özaktan’a ait tebliğdi. Özaktan, Bilmen’in tefsirinde kimi müşkil ayetlerdeki işkâlin ihtilaflardan uzak, anlaşılır bir dille izah edildiği, kiminde işkâl noktalarına hiç temas edilmediği veya işkâlin doyurucu ve yeterli düzeyde izah edilmediği hatta bazen birbiriyle çelişen açıklamalarda bulunulduğunu ileri sürer. Bilmen’in müşkil ayetlerin meâlinde harfî tercüme tercih ettiği, halbuki olması gerekenin tefsîrî tercüme tekniği olduğu ifade edilir.

İkinci tebliğ ise “İbn Kuteybe’nin (ö. 276/889) *Te’vilü Müşkilü'l Kur'ân* Adlı Eserinin Yaygın Türkçe Meâllere Etkisi” başlığıyla Mustafa Acar’a aittir. Acar, tebliğinde büyük oranda İbn Kuteybe ile meâller arasında eşleşme olduğu ve meâl yazarlarının İbn Kuteybe’den istifade ettikleri tespitinde bulunur.

Üçüncü tebliğ ise “Çağdaş Meâllerde Apolojik ve Anakronist Yaklaşımların Kur'ân Yorumunda Meydana Getirdiği Problemler Üzerine İnceleme: Nisâ Sûresi Örneği” başlığıyla Ünal Kılıçarslan tarafından sunulmuştur. Kılıçarslan, apoloji ve anakronist yaklaşımların meâllerde hâkim olduğunu bunun önüne geçmek için ayetlerin ilk/esas anlamının göz ardı edilmemesi, nüzul dönemi sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik dinamiklerin dikkate alınması, Kur'ân'ı bugün inen bir metin olarak görmemek, içinde bulunulan şartların Kur'ân çevirilerine yansıtılmaması, “İslam ile bilim arasında asla bir çatışma

yoktur”, şeklindeki söylemlerden uzak durulması gibi şartlar ve ilkeler sıralamıştır.

9. Yaratılış ve Meâller

“Yaratılış ve Meâller” başlığı altında üç tebliğ sunulmuştur. Bunlardan ilki “Kur’ân Meâllerinde Evrimci Görüşün İzleri” başlığıyla Veysel Güllüce’ye aittir. Güllüce evrim teorisini bilimsel bir gerçek zanneden bazı ilahiyatçıların, bir taraftan bu teoriye aykırı görünen ayetleri tekellüflü bir şekilde tevil etme yoluna giderken, diğer taraftan birtakım ayetleri de bu teoriyle uzlaştırma ve barıştırma çabasına girdiklerini belirtir. Ona göre bazıları ise daha da ileri giderek yazdıkları meâllerinde yaratılışla ilgili ayetlere evrimi ifade eden veya çağrıştıran manalar vermekten geri durmaz, kendi anlayış ve ön yargılarını meâllere yansıtılmaktan kaçınmamaktadır. Örnek olarak “وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا” “Halbuki o, sizi tavırdan tavıra geçirerek yarattı” (Nûh sûresi, 14) ayetini verir. Bu ayetin evrimci yaratılışçıların görüşleri çerçevesinde “Hâlbuki o sizi evrim merhalelerinden geçirerek yarattı”² şeklinde çevrildiğini belirtir. Güllüce’ye göre “etvâr” kelimesinin nüzul döneminde ne manada kullanıldığı tespit edilmelidir. Yoksa yüzyıllar sonra bu kelimenin kökünden “evrim” manasında kullanılan bir kelime türetilmiş diye ayeti buna göre anlamlandırmak, semantik ilmi açısından hatalı bir tutumdur. Bu durumun, yani ayetlerde geçen kelime ve kavramlara nüzûl dönemi dikkate alınarak mana verilmesi, meâllerde bulunması gereken önemli bir prensip olduğunu kaydetti. Güllüce’nin bu eleştirisi nüzul dönemi anlamının dikkate alınmaması bakımından önemli bir tespit olarak durmaktadır.

² İsmail Yakıt, “Yaratılış ve Evrim Konusunda Türkçe Kur’ân Meâllerindeki Tercüme Hataları” *Kur’ân Meâlleri Sempozyumu*, 24-26 Nisan, 2003, İzmir, 2/229-235.

Bu başlık altında ikinci tebliğ ise “Hz. Âdem’in Yaratıldığı Maddenin Cinsiyle İlgili Müşkil Ayetlerin Çeviri Sorunu” başlığıyla Mehmet Bağış’a aitti. Bağış, tebliğinde Kur’ân’da Hz. Âdem’in yaratıldığı maddenin cinsini veya mahiyetini belirtmek üzere *turâb*, *tîn*, *hame’*, *mesnûn* ve *salsâl* kelimelerinin kullanıldığını, *turâb*’ın neredeyse bütün meâllerde “kuru toprak”, *tîn*’in ise “çamur veya balçık” olarak çevrildiğini belirtti. Bu iki kelimedede meâllerde bulunan mana birlikteliğinin aksine *hame’*, *mesnûn* ve *salsâl* kelimelerinde böyle bir durumun söz konusu olmadığını, bunun meâl okuyucularının zihninde bir karışıklığa ve kuşkulara sebep olduğunu ifade eder. Meâllerde var olan anlam kapalılığı veya karışıklığının izale edilmesi amacıyla söz konusu kavramlara alternatif bir çevirinin yapılması gerekmektedir. Nihayetinde Kur’ân’daki bağlamları, klasik Arapça sözlükler ile tefsir kaynaklarındaki anlamlar göz önünde bulundurularak *salsâl*; “sertleşmiş kupkuru çamur”, *hame’*; “kokuşmuş kara balçık”, *mesnûn* ise “şekillenmiş balçık” olarak çevrilebileceği teklifinde bulunur.

Üçüncü tebliğ ise “Türkçe Kur’ân Meâllerinde Kaynak Metin ile Amaç Metin Arasında Görülen Uyum Sorunu” başlığıyla Mukadder Arif Yüksel’e aittir. Yüksel, tebliğinde meâllerdeki temel problemin kaynak metin (Kur’ân) ile amaç metin (meâl) arasındaki uyumsuzluklar olduğu tespitinde bulunur. Bazı mütercimlerin metne sadakat ve öznel yorumlardan sakınmak için lafzî çeviriyi, bazılarının ise daha rahat hareket ederek tefsîrî çeviriyi benimsediklerini belirtir. Tefsîrî çeviri yapanların, Kur’ân’ı çağdaştırma adına bilimsel icatları, modernist düşünceleri, güncel siyasi ve felsefi eğilimleri Kur’ân’a söyletmek için ayetlerdeki bazı kelime ve terkipleri entelektüel jargonla ifade etmekle eleştirir. Yüksel’e göre bazı mütercimler Batı menşeli modern bilimin rasyonel düşünme, anlama ve yorumlama yöntemini Kur’ân meâllerine ve tefsirlere

uygulayarak Kur'ân'daki mucizeleri aklileştirerek, akli aciz bırakan olayları akla uygun hale getirmeye çalışmışlardır. Muhammed Esed (ö. 1992) ve Mustafa İslamoğlu meâllerinin bu kapsamdadır. Mucizeleri aklileştiren ve mitoloji iması yapan İhsan Eliaçık'ın meâli "demitolojik meâl", İslam'ın iman ve ibadet esaslarında tahrifatlar yaparak açıklamalar yapan Edip Yüksel'in meâli de "heretik meâl" kategorisindedir. Kur'ân'ın anlamını bilimsel terimlerle ifade edip açıklamaya çalışan Salih Parlak'ın meâli ise "hiper bilimsel" meâldir. Kur'ân çevirisi ve tefsirinde bilimsel bir görünüm kazandırmak için bilimsel ve rasyonel yöntemin kullanıldığı, metafizik alana ait olan olayların indirgemeci bir yaklaşımla tabii alana uyarlandığı görülmektedir. Bu tür girişimler, Kur'ân'ın daha iyi anlaşılması bir yana anlamı daha da muğlak hale getirmekte ve Kur'ân'ı gerçekleştirmek istediği gayeden uzaklaştırmaktadır. Yüksel tebliğinde, eleştirdiği meâllere dair çeviri örnekleri de vermektedir.

10. Arap Dili ve Meâller

"Arap Dili ve Meâller" başlıklı oturumda iki tebliğ sunulmuştur. Bunlardan ilki "Kezâlike Edatının Anlamlandırılması ve Türkçeye Çeviri Sorunu" ismiyle Mustafa Kayhan tarafından gerçekleştirilmiştir. Kayhan, tefsirlerde ve meâllerde *kezalike* bağlacına gerekli itinanın gösterilmediğini belirtir ve Kur'ân ilimlerine meâlu'l-Kur'ân ilminin eklenmesini teklif eder. Kayhan'ın tebliği boyunca -mişli geçmiş zaman kullanımı tebliği sıkıcı hale getirmekte bunun yerine geniş zaman kipinin kullanılması daha uygun düşebilirdi.

İkinci tebliğ ise "Fiil Baplarının Anlam Farklılığının Kur'ân Yorumuna Etkisi" ismiyle Avnullah Enes Ateş ile Ahmet Ceylan'a aittir. Tebliğin basılı hali 45 sayfa olup bunun 33 sayfası bir gramer kitabında olması gerek bâblara ait bilgiler yer

almaktadır. Halbuki doğrudan konuya girerek konu işlenebilirdi. el-Bakara 2/26. ayette *edalle* fiilinin *if'âl* babından "ta'diye ve vicdan" manasına geldiği, saptırmanın Allah için kullanılmasının caiz olmadığı Fahreddîn er-Razî'den bir nakille anlatılmaktadır. Ancak asıl yapılması gereken bu fiil, meâllerde kimin hangi manada kullanıldığı konusuna hiç girilmemektedir. Bazı örneklerde de farklı vecihler verilmekte ancak burada okuyucu tarafından beklenen bunlar arasında bir tercih yapılmasıdır.

11. Zamirlerin Mercii ve Meâller

"Zamirlerin Mercii ve Meâller" başlıklı oturumda iki tebliğ sunulmuştur. Bunlardan ilki "Zamirlerin Mercii/Âidiyeti Konusundaki İhtilafın Meâllere Yansıması (Bakara 2/146 ve Vâkı'a 56/79 Ayetleri Örnekliği)" ismiyle Aykut Kaya'ya aittir. Kaya'ya göre müfessirlerin çoğu zamirin merciiini tespit ederken aklî çıkarımdan ziyade rivayetleri esas almışlardır. Bu durum, meâl yazarlarına da yansımıştır. Fakat genelin kabulü dışında bir tercihte bulunan meâl yazarları ise bunun gerekçelerini daha çok aklî çıkarımlar üzerinden izah etmiş ve ayetin bağlamına özel ihtimam göstermişlerdir.

İkinci tebliğ "Meâllerdeki Zamirlerin Mercii Probleminin Analitik İncelenmesi" ismiyle Cengiz Güneş'e aittir. Güneş, birçok meâlde, bir kısım zamirlerin merciiinin isabetli bir şekilde tevcih edilmediği tespitini yapar. Mesela, Bakara sûresi 146. ayetteki *يَعْرِفُونَهُ* kelimesindeki (ه/hû) zamirinin mercii meselesidir. İlk dönem tefsirlerinde -Taberî (ö. 310/922) dâhil-zamiri kıblenin değiştirilmesi olayına irca edilirken, daha sonraki dönem tefsirlerinden Mâtürîdî (ö. 333/944) ile zamirin Hz. Peygamber'e de gönderilmeye başlandığını ifade eder. Ayetlerin bağlamı ilgili bölümün tamamen kıblenin tahvilinden söz ettiği görüleceğinden buradaki zamirin, bağlama da uygun

olarak kıblenin tahvili olayına gönderilmesinin isabetli olduğunu söyler. Oysa meâllere bakıldığında, söz konusu zamiri açıklayan parantezin içine alakalı-alakasız değişik ifadeler (Kur'ân, Resulüllah, Mescid-i Haram, Kâbe, tahvil-i kible) yazıldığı eleştirisinde bulunur. Güneş, zamirlerin mercii noktasında farklı tevcihleri verdikten sonra kendi tercihini belirttiği gibi kimi örnekte “Ben de nefsimi temize çıkarmıyorum.” (Yusuf 12/51) ayetinde ise konuyu ortada bırakmakta ve bu sözün Hz. Yusuf'a mı yoksa Züleyha'ya mı ait olduğu noktasında herhangi bir tercihte bulunmamaktadır. Halbuki gerekçeleriyle birlikte tercihini de ortaya koyması beklenirdi. Güneş, zamirlerin nereye döneceği konusunda tercih yapılırken esas alınması gerekenin erken dönem tefsir kaynakları olduğunu ifadeyle yetindi.

12. Furuku'l-Luğa İlmi ve Meâller

“Furuku'l-Luğa İlmi ve Meâller” başlıklı oturumda üç tebliğ sunulmuştur. Bunlardan birincisi “el-Furûku'l-Lugaviyyeden Yararlanarak Meâl Yazmanın İmkânı” ismiyle ortak çalışma şeklinde İsa Nas ve Ali Karataş'a aittir. Nas ve Karataş, tebliğinde Furuk ilmi konusunda uzunca bir malumat vermektedir. Söz konusu girişte yazarlar, el-Furûku'l-Lugaviyyeden yararlanmayı gerektiren sebepler, yararlanmanın zorlukları, el-Furûku'l-Lugaviyye, tefsir-meâl ilişkisi konularında önemli açıklamalar yapar ve furûk-meâl konusunda şu tespitlerde bulunur: Furûk konusu, meâl alanında da ilgisiz kalınamayacak bir konudur. İyi bir çevirinin temel özelliği, kelimelerin kaynak dildeki anlamlarını hedef dildeki en uygun ifadelerle karşılayabilmektir. Aynı şekilde kaynak dildeki kelimelerin sahip olduğu her anlamı mümkün olduğunca eksiltmeden hedef dile aktarmak da çeviri tekniğinin temel kurallarındandır. Dolayısıyla kaynak dildeki yakın anlamlı kelimelerin arasındaki farkları çeviriye eksiltmeden ve uygun

karşılıklar bularak yansıtmak, iyi bir çeviri için son derece önemlidir. İşte bu durum, furûkun tefsir ve meâlle zorunlu ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yazarlar “hâlik, fâtır ve bedî’ kelimelerini örnek olarak verir ve arasındaki anlam farkını şöyle ortaya koyarlar: Hâlik kelimesini “yoktan bir ölçü ve düzene göre yaratan”; fâtır “yokluğu yarıp varlık sahasına çıkaran” ve bedî’ ise “bir şeye benzetmeden yoktan ve eşsiz bir şekilde yaratan” şeklinde çevirmenin isabetli olacağını ileri sürmektedirler.

İkinci tebliğ ise “Kur’ân’ın Doğru Anlaşılması Bakımından el-Furûku’l Lügaviyye” ismiyle Faima İsrailova’ya aittir. İsrailova’ya göre garip, müşkil, mübhem, icaz, üslub, müteşabih ve çokanlamlılık nasıl ki dil ile ilgili birer Kur’ânî olguysa, aynı şekilde furûk da Kur’ân’ın bir olgusudur. İsrailova Kur’ân-ı Kerim’de geçen gerek ruh, nefis gerekse yağmurla ilgili terâdüf olarak nitelen kelimelerin lügat anlamı ve tefsirlerde geçen anlamları üzerinde durmakta ancak bunun meâllere nasıl yansıdığı hangi meâlde doğru, hangisinde birbirinin yerine kullanıldığı noktasında bir tespitte bulunmamaktadır. Halbuki çalışmanın odaklanacağı nokta burası olmalıydı ve meâl sempozyumu açısından bu yön değerli olurdu.

Üçüncü tebliğ ise “Ebû Hilâl El-Askerî’nin el-Furûku’l-Luğaviyye İsimli Eserinde Yer Alan Bazı Kur’ân Kelimelerin Türkçe Meâllere Yansımaları” başlığıyla Yakup Eroğlu’na aittir. Eroğlu tebliğinde yakın anlamlı olarak nitelediği bazı kelimeleri ele almaktadır. Bu kapsamda “حزن ve بث” kelimelerinin lügatlerdeki ve el-Askerî’deki anlamını vermekte ardından kelimelerin geçtiği ayet meâllerine yer vermektedir. Fakat bu meâller üzerinde bir değerlendirme yapıp tebliğ başlığında ifade ettiği “meâllere yansımalarına” dair herhangi bir değerlendirmede bulunmamaktadır.

13. Hadis İlmî ve Meâller

“Hadis İlmî ve Meâller” başlığı altında üç tebliğ sunulmuştur. Bunlardan birincisi “Yusuf Ali, Muhammed Esed, Arberry ve Takiyyüddîn El-Hilâlî - Muhsin Han’ın Kur’ân Meâllerinde Hadis Kullanımları ve Mânaya Etkisi” ismiyle İbrahim Kutluay’a aittir. Kutluay, tebliğinde Abdullah Yusuf Ali, Muhammed Esed ve A.J. Arberry ve Muhammed Muhsin Han gibi isimlerin İngilizce meâllerinde ayetlerin esbâb-ı nüzûlünde ve yorumunda sahih hadislerle müracaat ettiklerini ifade etti. Kutluay, söz konusu meâllerle ilgili şu tespitlerde bulundu: Abdullah Yusuf Ali, *The Holy Qur’an* adlı meâlinde, ihtiyaç duydukça dipnotlarda hadislerle yer verir. Yusuf Ali’nin bu meâli hem sahih hem de hasen ve zayıf türünde hadisleri ihtiva etmekte olup mütercim okuyucularına sıhhat ve güvenilirlikleri hakkında bilgi vermek için hadislerin kaynaklarına atıfta bulunur. A. J. Arberry *The Holy Koran* adlı meâlinde yeri geldikçe sahih ve daha alt derecedeki hadislerle müracaat eder. Muhammed Esed’in *The Message of the Qur’an* adlı meâli ise dipnotlarda yer yer Buhârî ve Müslim’de tahrir edilen hadislerle yer verir. Bununla birlikte Esed, hadisleri kullanırken seçici davranır, güvenilir olduğuna ve Kur’ân ayetleri ve ona dayalı öğretiyeye mutabık olduğuna inandığı hadisleri kullanmayı tercih eder. Muhammed Muhsin Han ve Muhammed Takiyyüddîn el-Hilâlî’nin *Interpretation of the meanings of the noble Qur’an’ı* mezkûr tercümele içinde hadislerle en fazla müracaat eden çalışma özelliği taşımaktadır. Bu tercümede mütercimler öncelikle Sahîh-i Buhârî, Sahîhi Müslim’e, Sünen-i Ebî Dâvûd ve Sünen-i Tirmizî gibi hadis mecmularına atıfta bulunurlar. Ayrıca isnad zinciri hakkında bilgi verirler. Bu özelliğin söz konusu meâli Arapça konuşmayan okuyucular için daha faydalı hâle getirdiği, bu sebeple Kur’ân’ın bu meâli İngilizce konuşan Müslüman topluluklar arasında

yaygın olarak kullanılıp itibar gördüğü ifade edilir. Kutluay, her meâlde hangi hadis kaynağından kaç hadise yer verildiğini tablo halinde verir. Örnek kabilinden bazı ayetlerin meâlinde söz konusu mütercimlerin hadislere nasıl yer verdiğini de göstermektedir.

İkinci tebliğ ise “Hadislerde Açıklanan Bazı Kur’ânî Kavramların Meâllerdeki İzdüşümleri” ismiyle Abdulalim Demir’e aittir. Demir, hadislerin tefsir ilminde yardımcı bir unsur olduğu gibi ayetlerin meâllerinde de katkı sunduğuna dikkat çekmektedir. Demir’e göre meâl faaliyeti sadece lügat yoluyla yapılacak bir iş değil aynı zamanda hadislere de müracaat edilmesi gereken bir ameliyedir. Tebliğde, meâllerde hadislere yer verenler yanında yer vermeyenlerden de örnekler verilmektedir.

Üçüncü tebliğ “E Lestü Birabbiküm, Kâlû, Belâ, Nerede, Ne Zaman ve Nasıl?” ismiyle Hasan Eryılmaz tarafından sunulmuştur. Eryılmaz’ın çalışması meâl sempozyumu başlığına uygun olmayıp doğrusu belirli bir düşünceyi kaynaklar kullanarak ispatlama amacını taşıyan bir makale şeklindedir. Daha önce de makale olarak yayımlandığı kendine yaptığı atıftan anlaşılmaktadır. Eğer önceki makalesini geliştirdiyse bu yayının yerinin meâl sempozyumu olmadığını ifade etmek gerekir.

14. Fıkıh İlmi ve Meâller

“Fıkıh İlmi ve Meâller” başlıklı oturumda üç tebliğ sunulmuştur. Bunlardan birincisi “İslam Hukuku Açısından en-Nisâ Sûresi 34. ayetin Klasik ve Çağdaş Meâller Çerçevesinde Yeniden Değerlendirilmesi” ismiyle Taha Yılmaz’a aittir. Yılmaz, tebliğinde eşler arası geçimsizlikte kocanın karısına karşı takınacağı tavırların sıralandığı ayetteki *darebe* fiilinin erken dönem meâllerde “dövmek” olarak alındığını ancak daha

sonraki meâllerde ise bunun “cezalandırma, başka bir yere gönderme, cinsel ilişkiye girme, evden uzaklaştırma, kendinden uzaklaştırma, bir süre ayrılık, rahat bırakma, geçici bir süre ayrılma, bir müddet ayrılma ve serbest bırakma” anlamları verildiğini ifade etmektedir. Kendisi de *darebe* fiilinin dövme anlamı değil de diğer anlamlarının tercih edilebileceğini bunun sünnete daha uygun olacağını ileri sürer. Yılmaz tebliğ başlığında mealleri klasik ve çağdaş dönem meâlleri şeklinde ikiye ayırdığı görülmektedir. Bu tasnifin isabetli olmadığını bütün meâllerin çağdaş olduğunu, zira ilk yapılan meâllerin bile son bir asırda gerçekleştiği gerçeğini gözden kaçırdığını belirtmek durumundayız. Belki burada Cumhuriyet dönemi ilk meâller ve geç dönem meâller şeklinde bir dönemlendirme yapılabilirdi.

İkinci tebliğ ise “Üçlü Düşünce Açısından Fıkıh Öğretimi Örneğinde İmam Hatip Liseleri ve Yüksek Din Öğretimi Temel ve Yardımcı İslâm Bilimlerinde Meâl Öğretimi” başlığıyla Muhammet Abdülmecit Karaaslan’a aittir. Her şeyden önce Karaaslan’ın tebliğ başlığı, ancak tebliğin tamamı okunduktan sonra anlaşılmalıdır. Halbuki bilimsel çalışmalarda başlıklar oldukça kısa, konuyu ihata eder ve anlaşılır olmalıdır. Tebliğde sempozyum üst başlığında da belirtilen Kur’ân meâllerindeki sorunlar ve bunlara dair çözümlere odaklanılması beklenirdi. Meâl okumada yöntem konusunu işlerken Karaaslan, konuyu daha ilmî ve akademik bir çerçevede ele alabilirdi. Ancak yazar daha çok tavsiye mahiyetinde konuyu işlemektedir. Bu tavsiye ve tekliflerin Kur’ân ile insanları tanıştırma gayretiyle hazırlandığı anlaşılabilir. Söz konusu çalışmaların içerikleri iyice tahkik edilmeden ve hangi sınıfta hangi ayetlerin okutulacağı gibi eğitimcilerin ve pedagogların tavsiye ve düşünceleri alınmadan “yeter ki herkes meâl okusun” tarzındaki bir

yaklaşımın yarar mı yoksa zarar mı getireceği üzerinde düşünülmesi gerektiğini belirtmek durumundayız.

Üçüncü tebliğ ise “Türkçe Meâllerde Fıkhi Kavramların Çevirisi Sorunu” başlığıyla Tefik Altınpınar’a aitti. Altınpınar, tebliğinde nüzûl sonrası dönemde kelâm, fıkıh, felsefe, tasavvuf, hadis, tefsir gibi ilmi disiplinlerin Kur’ân kaynaklı bir literatür ve terminoloji meydana getirdiğini, buradan ıstılahî/terimsel anlamlar ortaya çıktığını ve günümüzdeki meâllerde bu ıstılah anlamlarının kullanıldığını ve bunun doğru olmadığını belirtti. Devamında Altınpınar, Kur’ân’daki bazı kelimelerin hem sözlük hem de ıstılahi anlamda kullanıldığını “ الصلاة - الزكاة ” örneğinde olduğu gibi- bu kelimelerin çevirisinde hangisinin dikkate alınacağına iyi tespit edilmesi gerekir. Ancak nerede lügat nerede ıstılah anlamının tercih edileceği ve bunun neye göre yapılacağı konusunda herhangi bir şey demez. İstılahî manaların, nüzul dönemi dikkate alınmadan meâllere yansıtılmasının anlam sapmalarına yol açtığı ve bu nedenle, fikhî terminolojinin Kur’ân ayetlerini yorumlamada sebep olduğu menfi tesire dikkat çekilmekte ve konuyla ilgili örnekler verilmektedir. Bu örneklerden birisi *salât* kelimesidir. Tebliğci Enfâl 8/35. *وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ* ayette *salat* kelimesinin birçok meâlde namaz olarak çevrildiğini bunun doğru olmadığını, isabetli olanın Cahit Karaalp’in de verdiği “*Beyt’in yanındaki tavafı ıslık çalıp el çırpmaktan başka bir şey değildi*” şeklinde olduğunu ifade eder. Altınpınar tebliğinde de cahiliye Araplarında *salât* kelimesinin “dua, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak” anlamında kullanıldığını kaydeder. Dolayısıyla ayetin zahiri anlamı bile bununla cahiliye müşriklerine atf yapıldığını gösterdiğine göre burada kastedilenin onların kendi inançlarına uygun bir şekilde yaptıkları “dua/ibadet” anlamı olmasının daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Kaldı ki *salat* kelimesinin lügat anlamları

arasında “tavaf etmek” diye bir manası bulunmamaktadır. Ancak tebliğcinin, ayetleri çevirirken her yerde ıstılahî manasının alınmaması gerektiği yönündeki uyarısı yerinde gözükmektedir.

15. Belağat İlmî ve Meâller

“Belağat İlmî ve Meâller” başlıklı oturumda üç tebliğ sunulmuştur. Bunlardan birincisi “Besmelenin Türkçeye Çeviri Sorunu ve Alternatif Meâl Teklifi Üzerine” ismiyle Burhan Baltacı’ya aitti. Baltacı, tebliğinde bismelenin anlamının bilinerek söylenmesi gerektiğini, bunu söylerken de Allah’ın müminleri, ne kadar çok sevdiğini, onlara şefkat ve merhameti ile yaklaştığını, onların da Allah’ı aynı derece çok sevdiğini hatırlamak ya da unutmamak gerektiğini belirtti. Ayrıca bismelenin anlam alanını çağrıştıran ve muhataba Allah’ın şefkatinin, merhametinin sonsuz ve sınırsız olduğunu hatırlatan her türlü Türkçe meâlin kabul edilebilir olduğunu ifade etti ve şu alternatif besmele meâli önerisinde bulundu: “Çok şefkatli pek merhametli Allah’ın adıyla (başlıyorum).”

İkinci tebliğ “Kürtçe Meâllerde İltifât Sanatının Çeviri Sorunu (*Siwana Qur’anê ile Qur’ana Pîroz Örneği*)” ismiyle Mehmet Tahir Pekim tarafından gerçekleştirildi. Pekim, tebliğinde Kürtçe meâllerde iltifât sanatını ele alan bir araştırmaya rastlamadığını, Kur’ân’da 800 civarında iltifât sanatı örneği olduğunu bu sebeple sadece mâzî ve muzâri fiil örnekleri detaylı inceleyerek varsa çeviri sorunları tespit edilip alternatif çözümler sunulduğunu ifade etti. Pekim iltifâtın bulunduğu ayetlerin tercümesinde ya iltifâtın görmezden gelinerek anlamı önceleyen bir çeviri yapılması veya iltifât yansıtılacak ise gerekçesinin bir dipnot ile okuyucuya bildirilmesi önerisinde bulunmaktadır.

Üçüncü tebliğ “Meâl-Tefsirlerde Deyimsel İfadeler İçeren Ayetlerin Tercümesi Meselesi” başlığıyla Hatice Ece Erçin’e aitti. Erçin, tebliğinde literal anlamı esas alan çevirilerde deyimsel ifadelerin dikkate alınmadığı ancak meâl-tefsir tarzındaki çevirilerde deyimsel ifadelerin bir sorun olarak ele alındığı ve bu çevirilerin epistemik değer bakımından problem arz ettiği, sistematik bir yönetime sahip olmaması bakımından da eleştirmektedir.

16. Kıraat İlmi ve Meâller

Kıraat İlmi ve Meâller başlıklı oturumda üç tebliğ sunuldu. Bunlardan birincisi “Meâllere Yansıtılması Bağlamında Kıraat Farklılıkları ve Vakf İşaretleri” ismiyle Recep Koyuncu’ya aitti. Koyuncu, tebliğinde kıraate dair ihtilaflardan özellikle manaya etki eden ferşî farklılıklar ile noktalama işaretleri mesabesinde olan vakf çeşitlerinin Türkçe meâllere yansıtılmasının imkân, keyfiyet, gereklilik ve etkisine dair hususlara odaklanmaktadır. Koyuncu, elimizdeki Mushaf’lar Hafs’ın okuyuşuna göre yazılmış olsa da ayetlerin anlamına önemli derecede katkı sağlayan söz konusu sahih kıraat farklılıklarının meâle yansıtılmasının daha sağlıklı olacağını belirtmektedir. Tebliğci, bu noktada yöntem olarak söz konusu kıraat farklılıklarını meâle yansıtırken öncelikle Hafs’ın okuyuşunu veya çoğunluğun okuyuşunu ifade edip peşinden diğer kıraate göre anlamı da ilave etmenin/yansıtmanın mümkün olduğunu ifade eder. Fatıha 1/4. مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ayeti verdiği örneklerden birisi olup konuyla ilgili şu önerilerde bulunur: Fatıha sûresi 4. ayette مَالِكِ kelimesini kıraat imamlarından Âsım, Kisâî, Ya’kûb ve Halefû'l-âşir elif ile “mâlik” şeklinde okurken diğer altı imam elifsiz “melik” şeklinde okumaktadır. Bu kelime meâllerde genellikle “din gününün sahibi” şeklinde ifade edilmiştir. Bu haliyle sadece Âsım ve diğer üç imamın okuyuşu olan “mâlik”e göre meâl

verilmiştir. Her iki okuyuşu da içine alacak şekilde “Din gününün yegâne sahibi (söz/yetki sahibi)” şeklinde efradını cami ifade edilmesi murad edilenin daha iyi/net bir şekilde muhataba iletilmesine olanak sağlayacaktır. Bize göre bu örneğe bakıldığında iki farklı kıraatin anlam bakımından çok farklılık arz etmediği görülse bile anlam farklılığı olan kıraatlerin parantez içi veya dipnotlarda mutlaka ifade edilmesinin faydalı olacağını ve anlam zenginliğine yol açacağını belirtmek gerekir.

İkinci tebliğ ise “Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli’nde Kıraatlerin Ele Alınışı ve Kıraatlerden Yararlanma Biçimi” ismiyle Mustafa Sağlam’a aittir. Sağlam, tebliğinde Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli müelliflerinin (Prof. Dr. Abdulkadir Şener, Prof. Dr. M. Cemal Sofuoğlu, Prof. Dr. Mustafa Yıldırım) bazı yerlerde açıklama paragraflarında, bazı yerlerde de metnin içerisinde açık veya örtük biçimde kıraatlerden yararlandıklarını ifade etti. Çoğunlukla mütevatir kıraat farklılıklarına yer verirken kimi zaman şaz kıraatlerden kimi zaman da kıraat olarak sübut bulmamış tefsir rivayetlerinden de yararlanmışlardır. Meâl sahipleri zikredilen kıraatlerden birinin anlamını tercih etmek, ayete verdikleri manayı kıraat farklılığını belirterek kuvvetlendirmek veya kıraat farklılıklarının ayetin anlamına etkisini ortaya koymak bakımından çalışmada oldukça özgün bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Bu yönüyle söz konusu meâl özellikle kıraatler bağlamında benzerlerine nazaran öne çıkmaktadır.

Üçüncü tebliğ ise “Kıraat Farklılıklarının Meâllere Yansıması: Bakara 222. ve R’ad 33. Ayetler Bağlamında” ismiyle Yunus İşeri’ye aittir. İşeri, tebliğinde İslâm coğrafyasının büyük kısmında okunan Asım kıraatinin Hafs rivayeti ekseninde tek vecih üzerine mana verildiğini, büyük okuyucu kitlenin elindeki metne sadık kalınarak yapılan ve vecih farklılıklarına yer verilmeyen meâller yerine kıraat farklılıklarının gözetilerek

yapıldığı meâllerin sayılarının artması gerektiğine dikkatleri çekti.

17. Çağdaş Meâller

“Çağdaş Meâller” başlıklı oturumda iki tebliğ sunuldu. Bunlardan birincisi “Sonsuz Rahmet İsimli Meâlin Tahlil ve Tenkidi” ismiyle Zülfikar Durmuş ve Havva Özata’ya aitti. Tebliğciler meâli sahibi Sonia Cihangir’in önce Kimya Mühendisliği eğitimi aldığını daha sonra da İran’daki Camiatu’l-Mustafa al-Alemiye Uluslararası Üniversitesinde Temel İslami Bilgiler Fakültesinde Kur’ân İlimleri ve Hadis alanında eğitim gördüğünü tebliğinde ifade eder. İslamî alanda farklı eserler kaleme almış kadın meâl yazarlardan birisidir. Bu meâli inceleme konusu yapan tebliğciler tespit ettikleri eksiklikleri şu şekilde sıralamaktadır: 1- Aşırı öznel yorum içermesi, 2- Kaynak dile dair bilgi eksikliği, 3-Kur’ân’ın bütünlüğünü/bağlamı gözden kaçırma, 4- Lafza aşırı bağlı kalma, 5-Kavramların Türkçeye yanlış aktarımı, 6-Deyimlerin Türkçeye yanlış aktarımı, 7- Zamirlerin mercilerinin yanlış tespit edilmesi 8- Türkçe imla, noktalama ve sözdizim açısından ortaya çıkan eksiklikler. Yazarlar bu eksikliklerin her birine dair örnekler vermiştir. Önemli eleştirilere yer verilmiş olan bu çalışmayı meâl sahibinin de okuyarak sonraki baskılarda bunları göz önünde bulundurması kendisinden beklenen bir sorumluluktur.

İkinci tebliğ ise “Özgün Bir Türkçe Meâl Örneği Olarak “Meânî-i Kur’ân” başlığıyla Ruveyda Tezel’e aittir. Tezel, çalışmasında İzmirli İsmail Hakkı’nın 1927’de yayınlanan “Meânî-i Kur’ân” adlı eserinin Türkçenin ilk ve en özgün meâllerinden biri olduğunu, o dönem Türkiye’inde meâl tecrübesinin yeniliği göz önüne alındığında, çok boyutlu ve güçlü tercihlerle kaleme alınmış olduğunu ifade eder. Tebliğinde meâlin bağlam konusundaki vurgusu, anlam bütünlüğünü

korumak için ayet gruplarını pasaj haline getirmesi, ayetler ile alakalı fikhî çıkarımlara yer vermesi ve bu babda nâsîh-mensûh üzerinde durması, farklı kırâatleri dipnot ile meâlde yansıtması, israiliyata dair tutumu, yaslandığı tefsir geleneğine ve bazı rivayetlere yer yer eleştirel yaklaşımı gibi yönleriyle ayırt edici hususiyetler taşıdığını belirtti. Ayrıca dil hususunda; parantez kullanımı, Arapça ifadelerin ve esmâ-i hüsnânın Türkçeleştirilmesi [afuvv: vazgeçen, halîm: yavaş], zamirler ile ism-i işaret ve ism-i mevsullerin çevirisi noktasındaki tercihlerinin dikkat çekici olduğunu kaydeder. Tezel tebliğinde “Meânî-i Kur’ân’ın gerek usûl gerek dil olarak kendisinden sonraki meâller üzerinde açık etkileri olmuş görünmektedir” sonucuna ulaşmaktadır. Tebliğcinin buna dair somut örnekler vermemesi bir eksiklik gibi gözükse de tekmile kabilinden yapılacak yeni çalışmalara yol göstermesi bakımından oldukça önemli ve anlamlıdır.

18. Kürtçe Meâller

“Kürtçe Meâller” başlıklı oturumda üç tebliğ sunulmuştur. Bunlardan birincisi “Sîwana Qur’anê” Adlı Kürtçe Meâlde “Summe” Edatının Tercüme Sorunu başlığıyla Haşim Özdaş’a aittir. Özdaş, çalışmasında “Sîwana Qur’anê” adlı Kürtçe meâlde çoğu zaman “sonra” anlamındaki edatın “paşê” lafzı ile karşılandığını, ancak bunun zaman zaman ayetlerin yanlış anlaşılmasına veya ayetler arasında çelişki olduğu vehmini doğurabildiğini, bu nedenle “sonra” ifadesi yerine hedef dile uygun diğer bazı ifadeleri kullanmak gerektiğine dikkat çekti.

İkinci tebliğ ise “Kur’ân’daki Te’kid İfadelerinin Bazı Kürtçe Meâllerdeki Karşılıkları Hakkında Bir İnceleme” başlığıyla Mehmet Salmazzem’e aittir. Salmazzem, incelemesinde Kur’ân’daki tekil ifadelerinin Kürtçe meâllerdeki

çevirilerinde her zaman başarılı bir çeviriden söz edilemeyeceğini, tekid unsurlarının nitelik ya da sayısına göre çevirideki başarısının değiştiğini, “inne”, “lam-ı tekid”, edatlar ya da yemin bildiren ifadelerin çevirisinde ekseriyetle başarılı olduğunu, fakat fiillerin sonundaki tekid nûnları, istinaf cümleleri, öne geçmiş öğelerin çevirisinde aynı şeyleri söylemek zor olduğunu belirtir.

Üçüncü tebliğ ise “Kürtçe Meâllerde Çeviri Sorunları: Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yayınladığı “-Meâla Qur’ana Pîroz-” Örneği” ismiyle Nevzat Eminoglu’na aitti. Eminoglu, söz konusu Kürtçe meâlde Kürtçe bilen okuyucularca çok rahat anlaşılabilir ortak dini kavramlar da yer yer Kürtçeleştirilerek meâlin genel toplum tarafından anlaşılmasına nispeten set çekildiğini ifade etti. Ona göre bu kavramlar belli ilmi alanların ortak ifade araçları olan ıstılahlardır. Bunlar başka bir dile çevrilince sadece lügat anlamı ile çevrilir. Bu durumda ise kavram, ifade ettiği ortak ilmi anlamından soyutlanmış olur ve anlaşılabilir hale gelir. Ayrıca Eminoglu, söz konusu bu Kürtçe meâlde bazı ayet meâllerinde öz Kürtçecilik hassasiyetinin meâlin anlaşılabilir hassasiyetinin önüne geçtiği eleştirisinde bulunur.

19. İslâm Coğrafyası ve Meâller

“İslâm Coğrafyası ve Meâller” başlıklı oturumda iki tebliğ sunulmuştur. Bunlardan ilki “Kopos Kuramına Göre Endonezce Meâl Çalışmalarının Modellerini ve Çeviri Stratejilerini Belirleyen Hedefler: *Tafsir Inspirasi Örneği*” ismiyle Eyyüp Tuncer’e aittir. Tuncer, Endonezce meâl çalışmalarının çeviri stratejilerini belirlemede etkin olan unsurların başında ise çevirmenin ve bazen de işverenin belirlediği hedef/ler geldiğini belirtir. Çalışmada, Skopos kuramı bağlamında incelenen Endonezce meâl çalışmalarının salt dilsel bir çeviri faaliyetleri

olmadıkları; çeviri ediminde etkili olan önsel kararların ve daha önce çevirmen tarafından belirlenen amaçların hedef metnin modeli, üslubu, çeviri tekniği ve muhtevası üzerinde etkili olduğu tespitinde bulunuldu. İkinci tebliğ ise “Kuzey Afrika Tarihinde Kur’ân’ın Berberi (Amaziğ) Dillerine Çevirisi” başlığıyla Ahmet İğdi’ye aitti. İğdi, tebliğinde Kur’ân’ın Berberice’de çeviri serüvenini ele almakta, Berbericenin Fas lehçelerini esas alan Cuhâdî Hüseyin Bâ’amrânî’nin Kur’ân çevirisi 2003 yılında, Cezayir lehçelerini esas alan Sî Hac Mühanned et-Tayyib’in çevirisi ise 2019 yılında yayınlandığını ifade etmektedir.

20. Kadın Meâl Yazarları

“Kadın Meâl Yazarları” başlıklı oturumda üç tebliğ sunuldu. Bunlardan birincisi “Bir Kadın Mühtedi Tarafından Yapılan İlk Fransızca Kur’ân Tercümesi” ismiyle Feyza Çelik’e aitti. Çelik tebliğinde, Fransızca yazılan bu meâlde yazarın her ne kadar Kur’ân, Hz. Peygamber ve Müslüman kadın imgesini olumlu yönde tashih etme amacını taşısa da kaynak metnin yapısı ve içeriğine yaptığı müdahalelerin manipülatif bir karakter taşıdığı sonucuna varıldığını ifade etti.

İkinci tebliğ “Türkçe Kur’ân’ı Kerim Meâli Yazan Kadınlar -Serpil Yıldırım- Bilim, Akıl ve Uygulama Işığında Kur’ân’ı Kerim’in Türkçe Anlamı Nüzul Sırasına Göre / Meâl ve Sözlük” başlığıyla Elif Erdoğan’a aitti. Erdoğan, kadın meâl yazarların sayısının az olmasından hayıflanmakta bir kadın tarafından meâl yazılmasını son derece anlamlı bulmaktadır. Bu tebliğden anlaşıldığına göre söz konusu meâlde akıldan maksat son derece subjektif yorumlarla meâl yapılabileceği sonucuna ulaşılmakta, “uygulamalar ışığında” ifadesiyle meâl sahibinin neyi kastettiği çok da anlaşılmamaktadır.

Oturumun son tebliği ise “Cumhuriyet Döneminin İlk Kadın Kur’ân Mütercimi Medine Balcı ve Kur’ân-ı Kerim ve Kelime Meâli Adlı Eserinin İncelenmesi” ismiyle Hatice Bektaş’a aittir. Bektaş’ın tebliğinden bu meâlin bir satır arası meâl olduğunu anlamaktayız. Bu başlık altındaki tebliğlerde meâllerin özellikle kadınlar tarafından yapılmış olması yönünün vurgulanması, içerikten ziyade cinsiyeti ön plana çıkarmaktadır.

21. Tefsiri Meâller

“Tefsirî Meâller” başlıklı oturumda üç tebliğ sunuldu. Bunlardan birincisi “Fatıha Sûresi Meâllerinin Bir Değerlendirmesi” başlığıyla Nurettin Turgay’a aittir. Turgay, tebliğinde Fatıha sûresini metne sadakat göstermeden çeviren meâllerden örnekler vermekte ve bunları eleştirmektedir. Yine olumlu bulduğu meâlleri de tebliğinde sıralamakta ve sonunda kendisinin çevirisini vermektedir. Ayrıca Turgay, Fatıha 4. ayeti, “Din gününün sahibi” şeklinde çevirmiştir. Halbuki ahirette dinden söz edilemez bunun çevirisi “hesap günü veya ahiret gününün sahibi” olmalıydı.

İkinci tebliğ ise “Birtakım Meâllerin Meâl-Tefsirler Formuna Dönüşmesindeki Muhtemel Etkenler (Feyzü’l-Furkân Tefsirli Kur’ân-ı Kerîm Meâli Örneği) ismiyle Yakup Bıyıkoğlu’na aittir. Bıyıkoğlu, tebliğinde meâllerde lafzî çeviri yerine artık “meâl tefsir” şekline dönüş yaşandığını belirtir. Tebliğci Hasan Tahsin Feyizli’nin Feyzü’l-Furkân isimli meâlinde hareketle bu dönüşümün sebeplerini şu şekilde sıralar: Ayetlerde bir kelimenin ifade ettiği anlamların çok olması ve bütünü görme adına parantez içinde bu anlamların verilmesine ihtiyaç duyulması; zamirlerin merciinin tespitine dair izahların verilmesi; ayetlerde mananın vuzuha kavuşması için sebab-i nüzul bilgisine ve ihtiva olunan manayı bulabilmek için fikhî, itikadî, tarihî açıklamaların takdim edilmesi; kıraat

farklılıklarının manaya tesirine işaret edilmesi; ilgili yerlerde muharref olan Tevrat ve İncil’de bulunan yanlışlara dikkat çekilmesi, ayet ve sûrelerin faziletine değinilmesi ve son olarak da ayetler arasındaki insicama da dikkat çekilmesi içindir. Bıyıkoğlu tebliğ başlığında “Meâl tefsir” ifadesini kullanırken tebliğın içinde yer yer “tefsîrî meâl” şeklinde kullanmaktadır. Kanaatimizce de “tefsîrî meâl” kullanımı daha doğru bir kavramsallaştırma olup ayrıca özgünlüğü nedeniyle tefsir literatüründe kullanılması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Üçüncü tebliğ ise “İmkân ve Sınırlılıkları Açısından “Tefsîrî Meâl” ismiyle Soner Aksoy’a aittir. Aksoy, tebliğinde “tefsîrî meâl’in tanım, yöntem, imkân ve sınırlılıkları üzerinde durur ve bu yöntemle hazırlanmış çalışmalara Hasan Basri Çantay, Muhammed Esed, Ahmet Tekin’in meâllerini örnek verir. Aksoy’a göre bu yöntem ilahi muradın daha açık ve doğru bir şekilde anlaşılması itibariyle birtakım imkânlar sunmakla birlikte şaz, mezhebi ve ideolojik görüşlerin tercih edilmesi, ana metinden uzaklaşılması gibi bazı sınırlılıkları/eksikleri de içinde barındırmaktadır. Bize göre de tefsîrî meâl, çeşitli açılardan geliştirildiği takdirde Kur’ân’ın başka bir dile en doğru şekilde aktarılmasında ve muhataplar tarafından anlaşılmasında daha etkin ve işlevsel bir yöntem olduğu görülecektir. Zira meâlde esas amaç ayetlerin nazmını ve kurgusunu başka bir dile aktarmak değildir ki zaten böyle bir şey de imkânsızdır. Bilakis temel gaye ayetteki anlamı ve mesajı hedef dile taşımaktır. Dolayısıyla tefsîrî meâl bu gayenin gerçekleşmesinin en kullanışlı yollarından birisidir. Fakat her halükârda bu yöntemin de eksik ve geliştirmeye açık yönlerinin bulunduğunu unutmamak gerekir. Çünkü en nihayetinde ortaya çıkan meâl mutlak manada nesnel bir değer taşımayıp öznel bir yorum faaliyetinin ürünüdür.

22. Cumhuriyet Dönemi İlk Meâller

“Cumhuriyet Dönemi İlk Meâller” başlıklı oturumda üç tebliğ sunulmuştur. Bunlardan birincisi “Hasan Basri Çantay ve Meâli Hakkında Bir İnceleme ve Değerlendirme” ismiyle Mustafa Cora’ya aitti. Cora, Hasan Basri’nin meâlinde kullanılan parantezler, açıklayıcı bilgiler, dipnotlar, manalar arasında yapılan tercihler ve dipnotlara da konulan anlamlar, sıkça kullanılan belli başlı kaynaklar ve meâl ile Arapça ayetlerin aynı sayfada yer alması gibi hususlar, onu hem o dönemde yazılan meâllerden hem de başkalarından oldukça farklı kılan yönler olarak ifade eder. Çantay’ın meâli o dönemde genellikle halkın ve aydın kesimin anlayabileceği, oldukça iyi bir kaynakçaya hâkim, tefsîrî meâl niteliği taşıyan bir eser olarak Kur’ân tercümeleri arasında ilklerden olma ve sonrakilere kaynaklık etme yönlerinden farklı bir yere sahiptir.

İkinci tebliğ ise “Hasan Basri Çantay’ın Meâlinde Rivayet Olgusu” başlığıyla Zeki Keskin’e aittir. Keskin, tebliğinde Hasan Basri Çantay’ın meâlinde kendinden önceki Zemahşerî, Râzi, Beyzâvî, Celâleyn, Nesefî, Hâzin gibi tefsir kaynaklarından faydalandığını ve güvenilir rivayetlere yer verdiğini ifade eder. Keskin, tebliğinde “Çantay’ın meâlindeki rivayetler” başlığı altında ayetlerin meâllerini verirken “rivayet” ile “nakli” aynı anlamda kullanmıştır. Halbuki yaygın ve hadis alanında kullanıldığında “rivayet” terimiyle Hz. Peygamber, sahabe ve tabiine ait sözler anlaşılmaktadır. Söz konusu başlığın “Hasan Basri Çantay’ın Meâlindeki Kaynaklar” şeklinde yazılması daha doğru olurdu. Keskin’in kaynaklardan aldığı bu nakilleri bir tasnife ve değerlendirmeye tabi tutmaması ve sonuç bölümünün yer almaması tebliğinde önemli bir nakısa olarak gözükmektedir.

Üçüncü tebliğ ise “Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Yazdığı İkinci Meâl” ismiyle Necmi Atik’e aittir. Atik, tebliğinde maddi-mânevî olarak sıkıntılı geçen 1925-1938 arası on üç yıllık dönemde, meâl ve tefsiri tamamlamayı başaran Elmalılı’nın, üzerindeki baskılar ve hükümetin “Türkçe Kur’ân, Türkçe İbâdet” ısrarından dolayı arzu ettiği gibi bir meâl ve tefsir yazmadığı/yazamadığı hem tefsir hem de meâli tekrar yazma arzusunda olduğu bunun için tefsiri tekrar yazma noktasında vakti ve sıhhati müsâde etmemiş olsa da meâli tekrar yazabildiğini ifade eder. Elmalılı’nın son yazdığı meâl, “Türkçe Kur’ân, Türkçe İbâdet” projesine âlet edilip, müstakil olarak basılmaması için Elmalılı tarafından kimseye haber verilmemiş ve gizli tutulmuştur. Elmalılı, son meâli üzerinde yoğun bir çalışma yapmış, mânâya en güzel şeklini verebilmek için son derece dikkat edip, çaba ve gayret göstermiştir. Elmalılı’nın son meâli, kendi tabiri ile cezâletli tercüme üslûbu ve tekniği açısından Kur’ân-ı Kerîm’in anlamıyla tınsı uygunluk içinde olan sözcüklerin seçildiği ve Kur’ân’ın kendine has mûsikî ve dil özelliklerinin yansıtıldığı bir meâldir. Kaynak dil ve hedef dil çerçevesinde Elmalılı’nın son Kur’ân meâlini, mananın bir çarpıtmaya maruz bırakılmaması için Mekkî ayetlerde nazım, Medenî ayetlerde nesir tarzını kullanarak yapması, Kur’ân’ın i’câzı ve müteşâbih ayetlerin özelliği ile açıklanabilir. Elmalılı, parantez içi cümlelerden ve dipnotlardan kaçınmış, tercümesine sık sık Kur’ân ayetlerindeki orijinal kelimeleri kullanarak, bu kelimelerin Türkçe’de birkaç manayı ifade ettiğini ve tam karşılığının bulunmadığını ve bu kelimeleri veya ayetleri gereği gibi anlayabilmek için okuyucunun ayetin tefsirine mürâaat etmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Zira Elmalılı’ya göre meâlde, terimler gereği gibi açıklanacak olursa, meâlin özelliğinin kaybolacağı, parantez içi cümleler ve dipnotlarla meâlin tefsir hüviyetine dönüşeceği kaçınılmazdır. Atik,

tebliğinin sonunda Elmalılı'nın çok önemli olan ikinci meâli üzerindeki çalışmalarının devam ettiğini ve yayına hazırlanma noktasında olduğu müjdesini vermektedir. Biz de ilim dünyasına önemli bir hizmet olacak bu çalışmadan dolayı kendisini tebrik ve takdir ettiğimizi belirtmek isteriz.

23. Kavramlar ve Meâller

“Kavramlar ve Meâller” başlığı altında üç tebliğ sunulmuştur. Bunlardan birincisi “Kur’ân’daki “-*Milkü’l-Yemîn-*” Kavramının Meâline Yönelik Bazı Mülâhazalar” başlığı altında Abdulkadir Karakuş’a ait. Karakuş, tebliğinde Kur’ân’da geçen “-*milkü’l-yemîn-*” ifadesinin bazı ayetlerde “köle ve cariyeler”, bazısında “kişilerin hizmetinde bulunan işçiler ve hizmetçiler” kiminde de “nikâhlı eşler” anlamına geldiğini ileri sürer. “Nikahlı eşler” manasına geldiğini iddia ettiği (el-Mü’minûn 23/5-6; el-Me’aric 70/29-30; en-Nisâ 4/3) ayetlerdeki yorumların tekellüflü yorumlar olduğunu belirtmemiz gerekir. Günümüzde kölelik ve cariyelik olmadığı için böyle bir anlam verilemeyeceğini söylemek nüzul dönemi olgularını dikkate alan birçok ayetin anlamını, bugünün gerçeklerine göre değiştirmek gerekecektir. Ancak nüzûl dönemi anlamını verdikten sonra te’vil yoluyla günümüzde daha geniş çerçevede ayetin anlaşılabilmesi söylenebilir.

İkinci tebliğ ise “Türkçedeki Arapça Kökenli Kelimelerin Meâllere Yansıması -Anlam Daralması, Anlam Genişlemesi ve Anlam Değişmesi” başlığıyla Hakan Uğur’a aittir. Uğur, tebliğinde Arapça kelimelerin Türkçeye geçtiğinde bir kısmı herhangi bir değişikliğe uğramadan aynen kaldığını ve bu şekilde kelime her iki dilde de aynı anlamı ifade ettiğini, ancak bazı kelimelerin Türkçeye dahil olduğunda birtakım değişikliklere uğradığını, bazılarının anlamı tamamen değiştiğini ve yeni anlam kazandığını, bazılarının anlam

daralmasına, bazılarının da anlam genişlemesine tabi olduğunu ifade eder. Dolayısıyla günümüz Türkçe meâllerinde ayetlerin çevirisi yapılırken bazen kelimelerin Türkçede kazandığı yeni farklı anlamlar temel alınmak sûretiyle birtakım anlam hatalarına düşüldüğü tespiti yapmaktadır. Buna “-millet-” kelimesini örnek veren Uğur, Kur’ân’da geçen *millet* kelimesinin, yol, din, şariat, dinin insanlar tarafından yaşam tarzı haline getirilmiş hali, uygulaması gibi anlamlara geldiğini ancak bazı meâllerde bunun Türkçede anlaşıldığı şekliyle “ırk” anlamında anlaşılan “-millet-” şekliyle çevrildiğini ifade eder. Mesela Sâd sûresi 7. ayette “ مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمَلَّةِ الْأَخْرَزَةِ إِنَّ هَذَا إِلَّا اخْتِلَافٌ ”, “Doğrusu biz bunu (tevhid inancını) son dinde işitmedik. Bu sırf bir uydurma!” cümlesinde geçen “el-milletü'l-âhire” ifadesi bazı meâllerde “son millet” veya “başka milletler” olarak çevrilmiştir. Bu ise Türkçe olarak meâli okuyan açısından yanlış anlaşılmaktadır.

Üçüncü tebliğ ise “Kur’ân Meâllerinde Allah’ın Kullandığı Nakil İfadelerine Yaklaşım” ismiyle Eşref İnan’a aittir. İnan, tebliğinde yüce Allah’ın bazen peygamberlere, müşriklere, Müslümanlara, İblis ve kâfirlere ait ifadeleri naklettiğini, bunları Allah tarafından nakledince ayet formatı aldığını, Kur’ân meâllerine bu noktalara dair dipnot düşülmediğinde ciddi anlam kaymalarına sebep olabildiğini ifade etmektedir. Buna şu iki ayet örnek verilebilir: Kur’ân’da bir yandan “kadınların hilelerinin büyük olduğu” (Yusuf 12/38); diğer taraftan “şeytanın hilesinin zayıf olduğu” (en-Nisâ 4/76) şeklinde ayetler bulunmaktadır. Kötü niyetli kimseler bu iki ayetten hareketle yüce Allah’ın kadınları, şeytandan daha tehlikeli gördüğü yorumunu yapabilir. Hakikatte burada kadınların hilelerinin büyük olduğunu söyleyen kişi Züleyha’nın eşi Mısır Azizi’dir, mezkûr ayette Allah onun sözünü nakletmektedir. Şeytanın hilesinin zayıflığından bahsedilen ayette ise şeytana ve

dostlarına karşı savaşılmaması emri verilmekte ve burada Müslümanlara teşvik ve moral amaçlı böyle bir cümle kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu tür ifadelerin hangi bağlamda kime karşı söylenmiş olduğu parantez içi açıklamalar veya dipnotlarla okuyucuya mutlaka ifade edilmelidir yoksa yanlış anlaşılmaya oldukça müsait bir yapı mevcuttur.

24. İngilizce Meâller

“İngilizce Meâller” başlıklı oturumda iki tebliğ sunulmuştur. Bunlardan birincisi “*The Message Of The Qur’ân*” Adlı Meâl-Tefsirde Kıraat Olgusu” ismiyle Murat Kayacan’a aittir. Kayacan, tebliğinde Muhammad Asad’ın (yazım Kayacan’a ait) *The Message of the Qur’ân* adlı eserinde Kur’ân’ın farklı kıraatlerinin Arap dilinin zenginliğini yansıtmaya kayıtsız kalmadığını ve Kur’ân ayetlerinin doğru anlaşılması için bu farklı okunuş biçimlerini tartışıp tercihlerde bulunduğunu belirtir. Kayacan, Asad’ın meâl-tefsirinden kıraat farklılığına dair örnekler verir. İşte onlardan birisi de şudur: Bakara 2/102 ayetinde yer alan Hârût ve Mârût’un melek olduğu anlamındaki kıraati esas alsa da eserinin açıklama kısmında onların “iki kişi (*melikeyni*)” olduğu şeklindeki kıraati benimsediğini söyler. Ona göre iki meleğin sihir öğrettiği iddiasının aslı yoktur. Hz. İsa’dan havarilerin “Rabbin bize gökten bir sofraya indirebilir miydi? (*hel yestetî’u rabbuke*)” talebine dair ayetteki (el-Mâide 5/112) soruyu, yaygın olan kıraati esas alarak çeviren Asad, (“Rabbinden dileyebilir miydin? (*hel testeṭî’u rabbeke*)” şeklindeki kıraati tercih ettiğini ifade eder. Destekleyici bir unsur olarak ilk kıraatin Hz. Âişe tarafından reddedildiğini belirtir. Bu tercihinde Asad, kurrânın ekserisinin okuyuşunu dikkate almamıştır. Kayacan tebliğinin sonuç kısmında Asad’ın meâliyle ilgili önerilerde de bulunur. Bu öneriler, Asad’ın meâlindeki kıraat tercihlerini klasik müfessirlerle veya diğer meâllerdeki kıraat tercihleriyle karşılaştırmak şeklinde olabilir.

Bu oturumda ikinci tebliğ ise “Muhammed Takiyyuddin El-Hilâlî İle Muhammed Muhsin Khân’ın *The Noble Qur’ân English Translation Of The Meanings And Commentary* İsimli İngilizce Meâli ve Bakara Sûresi Örneğinde Kur’ân Terimlerini Çevirme Yöntemi” ismiyle Zakir Demir’e aittir. Demir, tebliğinde mütercimlerin Kur’ân’ın anahtar kelime ve terimlerinin büyük çoğunluğunu transliterasyon yoluyla çevirdikleri ve bunları parantez içerisinde açıkladıkları tespitini yapar. Bu durumu Bakara sûresi üzerinden değerlendirerek parantez cümlelerinin yoğunlukta olduğu ve bu sebeple ayetlerin manasını tam olarak iletmediği ve yer yer ayetleri anlaşılmasız kılması yönüyle eleştirir. Mütercimlerin hem terminolojik/şer’î anlamı hem de lügat anlamını birlikte vermeleri sebebiyle bir anlam kargaşası yaşandığını belirtir. Selefî akidenin mütercimlere yansıdığını ve bunun da çeviride görüldüğü tespitini yapan tebliğci, ilahiyatın her alanından ilim adamlarının bulunduğu bir komisyon oluşturarak, mezhebî kimlik ve ideolojilerden olabildiğince arındırarak, muhtelif çeviri tekniklerinin imkânlarından yararlanarak İngilizce Kur’ân çevirisinin yapılmasının gerekli olduğu şeklinde bir öneri sunar. Komisyon ile meâl veya tefsir çalışması yapılması geçmişte defalarca denenmiş fakat istisnaları olsa da çoğu kere bu çalışmalar akîm kalmıştır.

25. İsrâiliyyât ve Meâller

“İsrailiyyat ve Meâller” başlığı altında bir tebliğ sunulmuştur. Bu tebliğ, “İsrâilî Rivayetlerin Meâllere Etkisi: Tâhâ Sûresi 96. Ayet Örneği” ismiyle Mustafa Yıldız’a aittir. Yıldız, tebliğinde isrâiliyyatın sadece tefsirlerde yer almayıp aynı zamanda bazı ayetlerin meâllerine de girdiğini ve bu rivayetlerin ayetlerdeki asıl kastedilenin önünde bir engel oluşturduğunu ileri sürer. Buna Tâhâ Sûresinin 96. ayetinin meâlini örnek olarak verir. Yıldız’a göre söz konusu ayete iki

şekilde meâl verilmiştir. Bunlardan birincisi kimi ufak değişiklikler ile İsrailî rivayeti esas alan meâl olup şöyledir: “Sâmirî: *“Ben onların görmediklerini gördüm; Elçi'nin (Cebrâil'in atının ayak) izinden bir avuç avuçladım da (bunun içine) attım. Nefsim bana böyle hoş gösterdi!” dedi.* (Yusuf Işıcık Meâli). Diğeri ise ilk defa Ebû Müslim el-İsfahânî'nin dile getirdiği ardından Fahreddîn er-Râzî'nin de isabetli bulduğu mecazcı görüş ki bunun meâllere yansması şu şekildedir: *“Ben onların göremediği bir şeyi gördüm ve bu yüzden, Elçi'nin öğretilerinden bir tutam aldım ve onu fırlatıp attım; içinde bir şey böyle [yapmaya] itti beni.”* (Muhammed Esed Meâli). Yıldız'ın İsrailî rivayet dediği yukarıdaki olayın Tevrat'ta veya diğer kaynaklarda yer almaması İsrailî nitelemesinin doğru olmadığını olsa olsa bunun uydurma bir olay olarak görülebileceğini ortaya koyar. Kanaatimizce burada en isabetli yaklaşım Mevdûdî, Seyyid Kutup ve M. Sait Şimşek gibi isimlerin yaptığı ve bunun Sâmirî tarafından uydurulmuş bir senaryo olduğu şeklindeki yorumdur. Mesela Şimşek'in bu ayetin tefsirindeki yorumu şöyledir: Daha önceden hayvanlara tapan Mısırlılara heykel üreten kuyumcu ustası Sâmirî, İsrailoğulları'na da içerisinde hava kanalları olan ve bu kanallardan hava geçtikçe böğürmeye benzer sesler çıkaran bir buzağı heykeli yapmış, Sâmirî'nin İsrailoğulları'nı kandırmak için *bir hokus pokus hareketi olarak avucundaki toprağı heykelin üzerine atmış* ve bu toprağı Cebrâil'in atının ayak izinden aldığı hikayesini uydurmuştur.³

26. Kalam İlmi ve Meâller

“Kalam İlmi ve Meâller” oturumunda iki tebliğ sunulmuştur. Bunlardan birincisi “Hidayet-Dalâlet Meselesi Bağlamında Türkçe Meâllerdeki İtikâdî Yanlılık ve Çözüm

³ M. Sait Şimşek, *Hayat Kitabı Kur'ân Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 3/346.

Önerisi" ismiyle Mustafa Aykaç'a aittir. Aykaç, tebliğinde bazı meâllerde "Allah dilediğine hidayet eder, dilediğini de dalaletle sokar" (Bakara 2/213, 272, En'am 6/88, Yunus 10/25, İbrahim 14/4, Nahl 16/93, Nûr 24/46, Fâtır 35/8, Zümer 39/23, Müddesir 74/31) şeklinde yanlış tercüme edildiğini belirtir; bunun doğrusunun kimi meâllerde yer aldığı gibi "Allah (imanı) dileyen kula hidayet eder, (küfrü) dileyen kulu da dalâlete sokar" şeklinde olması gerektiğini ileri sürer. Kanaatimizce hidayet ve dalalet ile ilgili ayetleri Kur'an'ın bütünlüğü içinde ele alıp değerlendirmek gerekir. Mesela İsra 17/15. ayette "Kim doğru yolu bulursa, ancak kendisi için bulmuştur ve kim de doğru yoldan sapmışsa, kendisi sapmıştır" ifadesiyle kişinin kendisinin sorumlu olduğu ve ona göre sonucun ortaya çıktığı beyan edilmiştir. Sorumluluğu insana yükleyen başka ayetler de bulunmaktadır. Tebliğcinin hatalı tercüme edilmiş dediği ayetler, Allah'ın mutlak iradesine işaret eder. Bu da kulun iradesini ortadan kaldırmaz.

İkinci tebliğ ise "Kelami Kavramlarla İlgili Çeviri Sorunları" başlığıyla Yusuf Kenan Atılgan'a aittir. Atılgan, kelimelerin ilminin sahasına giren ve meâllerde yanlış ya da farklı anlamları çağrıştıran şekilde çevrilen çok sayıda kelime bulunduğunu bunlara Nebî-Resûl, Ülü'l-Azm, Makâm-ı Mahmûd, Ehl-i Beyt, Zelle ve Sidre kelimelerinin sadece birkaç örnek olduğunu belirtir. Atılgan, geleneksel anlayışta kitap ve şeriat verilip verilmemesi bakımından bu iki kavramın birbirinden farklı görüldüğünü, ancak bu kavramların Kur'an bütünlüğü içerisinde okunduğu takdirde peygamberlerin farklı yönlerini belirttiğini bu farkın da nebînin Allah'tan haber almak, resûlun ise alınan haberi insanlara ulaştırmak olduğunu ileri sürer. Dolayısıyla her nebî resûl, her resûl de nebîdir görüşünü tercih ettiğini belirtir.

Sempozyuma Dair Genel Mülâhazalar

Öncelikle şunu ifade etmeliyiz ki büyük bir uluslararası sempozyumu tertip etme başarısı gösteren Muş Alparslan Üniversitesi yöneticilerini ve bu organizasyonda görev alan bütün arkadaşları samimi duygularla tebrik etmek durumundayız. Yine bu tebliğlerin basılmış olması ayrıca teşekkürü hak etmektedir. Bu tür ilmî faaliyetlerin diğer üniversitelerimiz tarafından da daha sık yapılması ilim camiasına büyük katkı sağlayacaktır.

Sempozyum geneli ve tebliğlere dair birkaç hususa işaret etmek istiyoruz. Sempozyuma gönderilen tebliğleri kabul noktasında esnek davranılması konu başlığıyla uyumlu olmayan çalışmaların da sempozyumda yer almasına sebep olmuştur. Halbuki elemeye tabi tutularak sempozyumun amacına uygun olmayan tebliğler kabul edilmeyebilirdi. Bir başka husus spesifik konu başlıkları belirlenerek konuya uygun az sayıda tebliğ, müzakeresi ile daha verimli olabilirdi. Muhtemelen tebliğ sayısının fazlalığı yüzünden gelen tebliğler yayımdan önce son okumadan geçirilememiş, dolayısıyla bu durum da hem dil hem de içerik açısından sorunlara yol açmış gözükmektedir. Gönderilen tebliğler sözlü olarak sunulsa bile tam metinlerin yayımdan önce hakem onayından geçmesi daha kaliteli metinlerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

Başlıklar farklı olsa bile bazen içerik olarak birbirine yakın tebliğler bulunmaktadır. Tebliğcilerin tekrara düşmemek için yaptıkları çalışmalarda niçin böyle bir tebliğ hazırladıklarını ifade etmeleri gerekirdi. Bu durumun zaman zaman ihmal edildiği görülmektedir.

Ehince ve isabetli olarak yapılan her eleştiri önemli ve faydalıdır. Bu bağlamda sempozyumdaki tebliğlerde mevcut meâllere dair eleştiriler yapılmakta ancak çözüm önerisi

noktasında zayıf kalındığı görülmektedir. Yapılan kimi eleştirilerin de mesnedinin bulunmadığını belirtmemiz gerekir.

Bazı tebliğcilerin de ifade ettiği gibi Tefsir usulüne “meâlu’l-Kur’ân” diye bir başlığın eklenmesi son derece yerinde olacaktır. Bu başlık altında “meâlde dikkat edilecek hususlar” konusu etraflıca işlenmelidir. Her şeyden önce meâl yazımında dikkat edilecek hususları belirlemek için bu ve benzeri sempozyumlarda sunulmuş olan tebliğlerden hareketle bir “Meâl Yazım Kılavuzu” hazırlanmalıdır. Bu kılavuzda önce meâl yaparken genel olarak uyulması gereken ilkeler ardından da başlıklar belirlenerek her konu başlığı altında doğru/yanlış meâl çizelgesi sunulabilir. Örnek vermek gerekirse “Kur’ân’daki Deyimsel İfadeler” başlığı altında bu tebliğlerde gündeme getirilen ama dağınık bir şekilde bulunan doğru çeviriler bir liste halinde verilebilir. Bu durum sonradan meâl çalışması yapacak olanların kolaylıkla bu bilgilere ulaşmasını sağlayacaktır. Yoksa bu çalışmalar arada kaybolup gidecek ve pratikte de bir karşılığı olmayacaktır. Bir başka husus olarak da tefsir tarihine “Meâller” halkasının ilave edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Kur'ân Meâlleri Sorunlar, Çözüm Önerileri Uluslararası İlmî Toplantı. İstanbul: Kitap Dünyası, 2023.

Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

Türkçe Kur'an Mealleri. Erişim 21 Aralık 2024.
<https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=2&ayet=191>

Türkçe Kur'an Mealleri. Erişim 21 Aralık 2024.
<https://www.kuranvemeali.com/bakara-suresi/191-ayeti-meali>

Yakıt, İsmail. "Yaratılış ve Evrim Konusunda Türkçe Kur'ân Meâllerindeki Tercüme Hataları" *Kur'ân Meâlleri Sempozyumu*, 24-26 Nisan, 2003. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.